

CÂND S-A SFÂRȘIT COMUNISMUL ÎN ȚĂRILE DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST

WHEN DID THE COMMUNISM END IN THE CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN COUNTRIES?

Adam Burakovski*

Abstract

The year 1989 marks the end of communism in the countries of Central and Eastern Europe, i.e. in Germany, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Romania and Bulgaria. In some of the countries it is rather easy to establish a symbolic date of the end of totalitarian regime. In Germany it was the fall of the Berlin Wall on 9th November. In Czechoslovakia - a massive demonstration in Prague on 17th November. In Romania – the fall of Ceausescu on 22nd December. In other countries the situation is more complicated. In Poland after long debates the date was established on 4th June, when the partially free elections were held. In Hungary we can speak about the whole month of October, when significant symbolic changes were made, the most important was probably on 23rd October, when the name of the state was changed to a democratic one. The most difficult situation is in Bulgaria, where there are several dates that could mark the end of communism. We speak about a whole period between 10th November 1989, when Todor Zhivkov, the last dictator, was replaced and June 1990, when the first free elections were held.

Keywords: communism, totalitarianism, Eastern Europe, the year 1989.

Sfârșitul comunismului în țările din Europa Centrală și de Est¹ are ca termen anul 1989. Mai precis, este vorba de o parte din țările care au intrat apoi în Uniunea Europeană: Republica Democrată Germană (în realitate încorporată în Republica Federală), Cehia, Polonia, Slovacia, Ungaria, România și Bulgaria. În fiecare dintre aceste state, anul 1989 este o dată remarcabilă în istorie. Acest fapt nu este valabil pentru alți membri postcomuniști ai UE: Estonia, Letonia, Lituania, Slovenia și Croația (care poate va intra în Uniunea Europeană foarte curând) –

* Institutul de Științe Politice al Academiei Poloneze de Științe; doctor în istorie.

¹ Împreună cu doi colegi ai mei de la Institutul de Studii Politice al Academiei Poloneze de Științe am scris o carte pe această temă: A. Burakowski, A. Gubrynowicz, P. Ukielski: *1989 – Jesień Narodów (1989 – Toamna Națiunilor)*, Warszawa/Varșovia, Wydawnictwo Wotrio, 2009.

făcând parte din organisme statale internaționale, ele au trebuit să aștepte încă doi ani ca Iugoslavia și Uniunea Sovietică să se desființeze.

Lăsând deoparte țările baltice și post-iugoslave, care au avut o istorie diferită în acea perioadă, să ne concentrăm la statele care au scăpat de sistemul totalitar în anul 1989. Falimentul sistemului global comunist era foarte clar chiar de la sfârșitul anilor șaptezeci, dar din motive politice nimeni nu prea vorbea despre asta, nici măcar în Uniunea Sovietică, liderul taberei socialiste. Oricum, impulsul pentru schimbările care au dus la prăbușirea sistemului a venit din Moscova, mai precis de la gruparea lui Gorbaciov și ideile lui de perestroika. Impactul sovietic e clar vizibil în toate țările Tratatului de la Varșovia.

Procesul care s-a terminat în 1989 nu a fost brusc în nicio țară, cu excepția României. Din această cauză există încă discuții despre momentul când s-a sfârșit exact comunismul în fiecare stat și care este data cea mai potrivită pentru sărbătorile aniversare.

Comunismul s-a prăbușit mai întâi în Polonia. În țara mea în fiecare an se sărbătoresc mai multe date despre care putem să vorbim ca marcând sfârșitul comunismului. În primii ani după 1989, cei mai mulți oameni au fost de acord că sistemul totalitar a încetat când puterea a început să negocieze public cu o parte din liderii opoziției. Este vorba de așa numita masă rotundă, care a avut loc în perioada 6 februarie – 4 aprilie. Cei care credeau în această dată au avut un argument foarte puternic – un sistem care permite discuțiile cu alte partide sau organizații civice independente și care respectă rezultatele negocierilor nu mai este totalitar. Dar, argumentau alții, comuniștii polonezi și înainte erau oricum deschiși la discuții. Negocierile cu Biserica Catolică, de pildă, au avut loc, la toate nivelurile, chiar și în deceniile anterioare, mai ales după alegerea Papei Ioan Paul al II-lea. Treptat, tot mai multă lume începea să creadă că o dată mai potrivită este aceea a alegerilor din 4 iunie, care au fost parțial independente și în care candidații sindicatului Solidaritatea au câștigat mai toate mandatele ce puteau fi obținute de ei. Cel mai important an în discuția aceasta a fost 2009 – a 20-a aniversare a prăbușirii comunismului. Atunci s-a sărbătorit cu cel mai mare fast această celebră dată de 4 iunie. Cel mai puternic argument în această discuție a fost că alegerile reprezintă o voce a societății, nu a elitelor, foarte des contestate atunci, dar și mai târziu, de alte aripi ale opoziției democratice, care nu participau la negocierile mesei rotunde.

În Germania lucrurile au fost mai clare chiar de la început. În 9 noiembrie lumea a dărâmat Zidul Berlinului și a pătruns masiv în partea de vest a orașului. Acesta a fost sfârșitul. Sistemul comunist a fost delegitimizat și compromis. Republica Democrată Germană a fost oficial desființată în 1990, dar momentul a fost numai o formalitate. Acum în Germania toată lumea sărbătorește ziua de 9 noiembrie ca sfârșitul comunismului. În 9 noiembrie 2009, în Berlin a avut loc cea mai mare sărbătoare, marcând prăbușirea sistemului totalitar din toată Europa, cu oaspeți din mai multe țări.

În Ungaria procesul detașării de sistemul totalitar a fost unul lung și complicat. Din această cauză sunt mai multe date care pot fi luate în considerare. Pe 16 iunie a fost exhumat și înmormântat Imre Nagy, conducătorul de partid până în 1956, care era atunci considerat ca un erou al luptei pentru libertatea poporului. Pe 19 august a avut loc așa-numitul Picnic Paneuropean, la granița cu Austria. În timpul evenimentului granița aceea a fost deschisă și multă lume (mai ales refugiați din Germania de Est) a trecut-o. În octombrie însă au avut loc o serie de evenimente mai importante. Pe 7 octombrie s-a desființat Partidul Muncitoresc Socialist Maghiar și a fost creat un nou Partid Socialist Maghiar. Cel mai important lucru, din punct de vedere al ideologiei, a fost schimbarea numelui statului – din 23 octombrie a fost eliminat cuvântul „Populară”. Noua denumire a fost Republica Maghiară. Această dată poate fi considerată, astfel, ca data sfârșitului comunismului. Apoi a avut loc un alt eveniment foarte important – alegerile libere din mai 1990.

În Cehia și Slovacia, care pe atunci compuneau un stat comun, Cehoslovacia, a avut loc o revoluție numită „revoluția de catifea”. Ea a început cu o mare demonstrație în Praga, în ziua de 17 noiembrie. În ciuda faptului că trupele de miliție au acționat foarte brutal, societatea civică nu s-a predat și manifestațiile au continuat și în zilele următoare. Din această cauză lucrurile s-au petrecut foarte repede și până la sfârșitul anului puterea a fost preluată de forțele democratice, membrii fostei opoziții. Până în prezent, ziua de 17 noiembrie este sărbătorită ca ziua eliberării de comunism.

În România lucrurile sunt poate cele mai clare. În 22 decembrie puterea a fost preluată de Frontul Salvării Naționale și au început „timpuri noi”, chiar dacă cei de la conducere erau legați de fostul sistem, în unele cazuri, foarte adânc.

Din contră, cea mai complicată situație există în Bulgaria. În această țară lipsește un punct clar care să poată fi considerat ca un sfârșit al comunismului. Pe 10 noiembrie a fost înlăturat dictatorul Todor Jivkov, dar puterea n-a fost preluată, ca în România, de un organism politic nou, ci de un alt membru al conducerii comuniste, Petar Mladenov. După aceea au fost și alte schimbări. Pe 7 decembrie 1989 a fost creată Uniunea Forțelor Democratice, un partid de opoziție. În ianuarie-mai 1990 a lucrat o masă rotundă, după modelul polonez. Poate că cel mai marcant eveniment în acest context îl reprezintă alegerile libere parlamentare din 10 și 17 iunie 1990. Dar, în pofida faptului că alegerile au fost cele mai importante, în Bulgaria, după 20 de ani, tot mai multă lume asociază sfârșitul comunismului cu prăbușirea lui Jivkov, deci cu data de 10 noiembrie.

Datele prezentate mai sus se referă la câteva puncte importante, ce marchează sfârșitul sistemului totalitar în țările respective. Moștenirea comunismului a fost foarte grea în fiecare stat și în anumite cazuri putem încă să punem în discuție dacă ea a fost combătută.